

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«Геноцид як міжнародний злочин»

Студентки 3 курсу МП-31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Кружілки Ірини Володимирівни

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри міжнародного та

європейського права

Саванець Людмила Михайлівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ І. ГЕНОЦИД ЯК ПРАВОВА ТА ІСТОРИЧНА КАТЕГОРІЯ.....	6
1.1. Сутність поняття злочину геноциду в МП та історія його становлення	6
1.2. Визначення геноциду в міжнародному кримінальному праві та Кримінальному кодексі України	10
РОЗДІЛ ІІ. ВИПАДКИ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ...	14
2.1. Явище Голодомору 1932-1933 рр. в Україні	14
2.2. Війна РФ проти України як геноцид українського народу	18
РОЗДІЛ ІІІ. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ ГЕНОЦИДУ.....	25
3.1. Проблеми удосконалення міжнародно-правових засобів боротьби з актами геноциду, його запобігання та покарання	25
3.2. Особливості юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину геноциду	29
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МП – Міжнародне право

РФ – Російська Федерація

МКС – Міжнародний кримінальний суд

ККУ – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінально-процесуальний кодекс України

ВСТУП

Актуальність проблеми. Геноцид є одним із найтяжчих злочинів проти людяності, що спричиняє непоправні втрати для міжнародного співтовариства. Незважаючи на активні заходи міжнародних організацій, проблема геноциду залишається актуальною через наявність конфліктів, у яких він трапляється. У сучасному світі виклики запобігання та протидії цьому злочину є важливим завданням для забезпечення миру та стабільності.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Тема геноциду досліджувалася багатьма вченими, серед яких слід відзначити роботу з аналізу Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду 1948 р., судову практику у справах про геноцид, а також дослідження сучасних випадків цього злочину. Зокрема, значний внесок зроблено у визначення причин, наслідків та міжнародно-правових механізмів боротьби з геноцидом.

Метою міждисциплінарної курсової роботи є аналіз геноциду як міжнародного злочину та його правових засад. Особливу увагу приділено аналізу міжнародно-правових механізмів запобігання геноциду, його історичним прецедентам та сучасним викликам. Важливо розкрити як геноцид визначається у МП та які механізми його запобігання існують.

Відповідно до мети визначимо такі **завдання**:

1. висвітлити теоретичні аспекти поняття геноциду в міжнародному праві;
2. розкрити історію становлення концепції злочину геноциду;
3. визначити роль міжнародного права у регулюванні злочину геноциду;
4. проаналізувати випадки злочину геноциду в історії України;
5. охарактеризувати Голодомор 1932–1933 рр. як злочин геноциду;
6. дати оцінку дій РФ проти України як акту геноциду;
7. виявити проблеми удосконалення міжнародно-правових засобів боротьби з геноцидом;

8. запропонувати заходи щодо вдосконалення юрисдикції та ефективності Міжнародного кримінального суду у справах про геноцид.

Об'єкт дослідження – явище геноциду як міжнародного злочину, його причини, наслідки та міжнародно-правові механізми запобігання.

Предмет дослідження – геноцид як міжнародний злочин.

Теоретичною основою дослідження є використання методу аналізу та синтезу, що забезпечило загальне розуміння про геноцид, а також порівняльно-правовий для зіставлення підходів до визначення та протидії геноциду в міжнародному праві на прикладі різних країн і історичних періодів.

Міждисциплінарна курсова робота складається з вступу, трьох розділів та висновків. У вступі обґрунтована актуальність обраної теми дослідження.

У першому розділі визначено теоретичні аспекти поняття геноциду в МП, його історичне становлення та закріплення у міжнародних і національних правових актах, зокрема в Кримінальному кодексі України.

Другий розділ міждисциплінарної курсової роботи відображає результати аналізу конкретних випадків злочину геноциду в історії України, включаючи Голодомор 1932-1933 років і сучасну війну РФ проти України, яку можна розглядати як акт геноциду українського народу.

У третьому розділі роботи окреслено сучасний стан протидії злочинам геноциду, розглянуто проблеми вдосконалення міжнародно-правових механізмів, а також роль і юрисдикцію Міжнародного кримінального суду у боротьбі з геноцидом.

У висновках підведено досліджувану тему роботи до логічного завершення.

РОЗДІЛ І. ГЕНОЦИД ЯК ПРАВОВА ТА ІСТОРИЧНА КАТЕГОРІЯ

1.1. Сутність поняття злочину геноциду в МП та історія його становлення

Поява терміну «геноцид» пов'язана з розвитком соціальної, культурної, цивілізаційної, політико-правової свідомості гуманітарних цінностей людства. Тривалий час існували певні норми формального та неформального регулювання воєнних дій. Видатний юрист Гуго Гроцій називав їх «правилами війни» [2]. Водночас ці правила стосувалися лише еліти. Вважалося неприпустимим вбити аристократа під час бойових дій, але нормальним було вбивати простих людей без суду і слідства. Що також не регулювалося законом, так це дії, які позбавляли людей можливості нормального існування. Однак на початку 20 століття питання про право людини на життя було підняте ступенем розвитку міжнародного гуманітарного права. Саме з цим правом пов'язане сучасне розуміння геноциду в соціальній філософії, політології, праві та повсякденній свідомості. Таким чином, з початку 20 століття формувалися умови та соціально-філософське, соціокультурне, політичне і правове підґрунтя терміну «геноцид».

В історії людської цивілізації існують численні приклади масових вбивств окремих груп населення за етнічними, мовними, релігійними чи культурними ознаками. Однак лише після Другої світової війни такі дії отримали юридичний опис. Поняття «геноцид» ввів польський юрист Р. Лемкін. У 1944 році він опублікував книгу «Панування Осі в окупованій Європі», в якій детально описав злочини геноциду, скоєні нацистами, і запропонував визнати їх «геноцидом». Сам Р. Лемкін трактував геноцид, як “скоординовані дії для знищення національних груп, а також їхніх свободи, здоров'я, гідності, політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національної свідомості, релігії та економічних засад існування” [4]. Цікаво, що у випадку німецьких нацистів, у актах геноциду він звинувачував окремі групи – військові з'єднання, керівництво концентраційних таборів, натомість єдиною державою, яка на його думку використовувала геноцид проти власного

населення та інших народів, він вважав СРСР [4]. Р. Лемкін пов'язав геноцид з грубими порушеннями прав людини, включаючи масові депортації та страти політичних в'язнів. Саме завдяки наполегливості Лемкіна поняття геноциду стало не лише визначенням колективного злочину, а й чітким юридичним виразом. Саме завдяки ідеям Р. Лемкіна, Генеральна Асамблея ООН 1946 р. прийняла Резолюцію в якій геноцид визнавався «злочином, що порушує норми міжнародного права і суперечить духу і цілям Організації Об'єднаних Націй, і що цивілізований світ засуджує його, визнаючи, що протягом всієї історії геноцид завдавав великих втрат людству, і будучи переконаними, що для рятування людства від цього огидного нещастя необхідне міжнародне співробітництво» [27]. У 1948 р. було прийнято Конвенцію ООН «Про запобігання і покарання злочинів геноциду і покарання за нього», автором якої також був Р. Лемкін [27].

Конвенція «Про запобігання і покарання злочинів геноциду і покарання за нього» 1948 р. трактує геноцид, як «дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку» в спосіб убивства членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; навмисного створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її; мір, розрахованих на запобігання дітородіння в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [27].

Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (стаття 4), Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (стаття 2) та Римський статут Міжнародного кримінального суду (стаття 6) містять таке ж визначення злочину геноциду, як і Конвенція.

Розглянемо більш детально елементи геноциду як міжнародного злочину. Відповідні рекомендації щодо змісту цих елементів були представлені Міжнародним карним судом з метою полегшення ідентифікації відповідних елементів [1, с. 2–5].

1. Для встановлення акту геноциду, що полягає у вбивстві членів певної національної, етнічної, расової або релігійної групи (відповідно до п. а ст. 6 Статуту МКС), необхідними елементами є те, що одна або більше осіб, які належать до такої групи, були вбиті (піддані смерті) злочинцем (тобто виконавцем геноцидного акту).

2. Для того, щоб встановити акт геноциду, який полягає в заподіянні серйозних фізичних ушкоджень або психічного розладу членам певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи (відповідно до п. b ст. 6 Статуту МКС), необхідними елементами є те, що злочинець завдав серйозної фізичної або психічної шкоди одній або кільком особам, що належать до такої групи, а саме заподіяння шкоди такій групі. Такі дії включають, але не обов'язково обмежуються катуваннями, зґвалтуваннями, сексуальним насильством та нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням.

3. Елементами, необхідними для встановлення (відповідно до п. c ст. 6 Статуту МКС) акту геноциду, що полягає у навмисному створенні життєвих умов для певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи, розрахованих на фізичне знищення всієї або частини цієї групи, є: те, що злочинець створив певні життєві умови для однієї або кількох осіб, і що такі життєві умови були розраховані на фізичне знищення всієї або частини цієї групи. Зверніть увагу, що термін «умови життя» може включати, але не обов'язково обмежуватися, умисне позбавлення ресурсів, необхідних для виживання, таких як їжа, медичні послуги, а також систематичне виселення з домівок.

4. Для того, щоб встановити акт геноциду, який полягає в заходах, спрямованих на запобігання народженню дитини в середовищі певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи (відповідно до п. d ст. 6 Статуту МКС), необхідними елементами є те, що злочинець вжив певних заходів проти одного або більше членів відповідної групи і що такі заходи були вжиті з наміром запобігти народженню дітей у середовищі відповідного населення.

5. Для встановлення факту геноциду, що полягає в насильницькій передачі дитини з однієї людської групи в іншу (відповідно до п. е ст. 6 Статуту МКС), необхідна наявність наступних елементів: що злочинець насильно передав одну або більше осіб; що така особа або особи належать до певної національної, етнічної, расової або релігійної групи; що передача була здійснена з однієї такої групи в іншу; що злочинець знав або повинен був знати, що ця особа або особи належать до певної національної, етнічної, расової або релігійної групи; що ця особа або особи належать до певної національної, етнічної, расової або групи, що переміщення відбувалося від однієї такої групи до іншої, що особа або особи не досягли 18-річного віку, і що злочинець знав або повинен був знати, що особа або особи не досягли 18-річного віку. Зверніть увагу, що «насильницькі» не обмежуються фізичною силою, але також включають погрози силою та примусом.

Прийнято наводити кілька типових прикладів злочину геноциду у 20 столітті. Українська дослідниця Юлія Івчук зазначає, що у другій половині 20 століття було кілька випадків геноциду, в тому числі тих, що розглядалися Міжнародним кримінальним судом, зокрема «вторгнення Індонезії в Східний Тимор (1975), вбивства червоних кхмерів у Камбоджі (1970-ті), вбивства народів тутсі та хуту у Руанді 1994 року, різанину в Сребрениці 1995 року» [15 с. 686]. До цих прикладів можна додати масові вбивства в Індонезії 1965-1966 рр., геноцид індусів у Бангладеші у 1971 році, геноцид сикхів у 1987 році, «тихий голокост» або геноцид у Гватемалі 1960-1996 рр.

Три реальні судові справи, в яких злочини проти однієї групи були кваліфіковані як геноцид – це вбивство боснійських мусульман у Сребрениці в 1990-х і на початку 2000-х років, геноцид у Камбоджі (1970-ті роки) і вбивство корінних народів тутсі та хуту в Руанді в 1994 році. Якщо шукати паралелі між цими інцидентами та подіями в Україні, то найближчою з них є масове вбивство понад 8000 боснійських (мусульманських) чоловіків і хлопчиків у Сребрениці в 1995 році. Боснія і Герцеговина зазнала зовнішньої агресії з боку Сербії. Сербія, як і сучасна Росія, висувала територіальні претензії до своїх

сусідів і поширювала ексклюзивістську ідеологію, яка відмовляла боснійцям у праві на власну державу.

Таким чином, аналіз історично зумовлених умов формування правового змісту поняття геноциду та випадків, коли злочин геноциду був фактично визнаний міжнародними та національними судами, свідчить про недосконалість сучасної практики визнання колективних злочинів за ознаками мови, релігії, національності та етнічної приналежності.

1.2. Визначення геноциду в міжнародному кримінальному праві та Кримінальному кодексі України

Злочин геноциду визначений у міжнародних документах і в Кримінальному кодексі України. М.М. Антонович, який вивчає злочин геноциду в міжнародному праві, зазначає, що питання про неефективність Конвенції ООН 1948 р. (далі Конвенція) піднімається регулярно. Навіть після того, як формулювання документа було повторено в Статуті Міжнародного трибуналу, справи про геноцид повторювалися. Запобігання геноциду вимагає значних зусиль з боку держав. Можна погодитися з М.М. Антоновичем у позиції, що Конвенція встановлює обов'язок держав запобігати геноциду або карати за нього. Крім того, існування міжнародних норм не вимагає визначення або уточнення злочинів у національному законодавстві, в такому випадку достатньо імплементації Конвенції [8, с. 12].

У цьому сенсі Конвенція є загальним документом, яким мають керуватися національні правові системи для запобігання геноциду. Однак, проблема полягає в тому, що створення механізмів кримінального переслідування геноциду відбувається дуже повільно [8, с. 17]. Вирішальним завданням міжнародного та національного правового регулювання геноциду є притягнення винних у геноциді до відповідальності та запобігання вчиненню цього злочину. Ефективність міжнародних норм про кримінальну відповідальність за геноцид може бути підвищена за таких умов:

- вплив на практику застосування норм права геноциду в наших

судах;

- запровадження надійних міжнародних механізмів покарання за геноцид;
- удосконалення національного кримінального законодавства.

Хоча Україна визнала Конвенцію та криміналізувала геноцид у Кримінальному кодексі України, у зв'язку з великою кількістю проявів геноциду з початку збройного конфлікту виникла необхідність удосконалити кваліфікацію геноциду в Кримінальному кодексі та вирішити процедурні питання для притягнення винних до відповідальності. Таким чином, існує потреба у вдосконаленні законодавства з метою підвищення ефективності притягнення до відповідальності за геноцид.

М. М. Антонович вказує на проблеми в міжнародному визначенні геноциду, зокрема, визначення злочину, чотирьох груп, в яких відбувався геноцид, та ідентифікації діянь, що становлять геноцид [7, с. 62].

Стаття 442 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за геноцид. Визначення злочину загалом повторює міжнародні документи: «геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу» [19]. Визначено найпоширеніші прояви геноциду та звернуто увагу на умисний характер злочину та наявність спільної мети злочину.

Кваліфікованим видом злочину виступають публічні заклики до геноциду, виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів [19].

Об'єктом геноциду є фізичне та соціальне існування певної групи та гідність її членів. Суб'єктивна сторона полягає в умисному характері злочину,

тобто спеціальному намірі знищити всю або частину національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Суб'єктами злочину є держава, її органи, політичні та громадські організації, неорганізовані групи та окремі особи. Дії, вчинені в ході геноциду, можуть становити воєнні злочини або злочини проти людяності. При цьому геноцид спрямований на знищення певної групи людей. Злочини проти людяності включають широкомасштабні та організовані напади на цивільне населення. Воєнні злочини пов'язані з військовими конфліктами [16, с. 159].

Щодо суб'єктів злочину, то важливо відзначити причетність до вчинення геноциду всього державного апарату, зокрема виконавчої, судової та законодавчої гілок влади [28, с. 127]. Питання суб'єкта злочину є дуже складним, оскільки вчинення геноциду потребує залучення різних видів співучасників (організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів), які виконують певні функції у виконанні об'єктивної сторони злочину.

Науковці відзначають відмінності між поняттям геноциду в міжнародному праві та поняттям геноциду в українському кримінальному праві. На думку А. В. Лапкіна, перша відмінність полягає у використанні різних понять. Зокрема, у міжнародних документах використовується поняття «вбивство», у Кримінальному кодексі України - «позбавлення життя», а в інших статтях Кримінального кодексу України у таких випадках - поняття «вбивство» [21, с. 232]. Вчений відзначає рівнозначність цих понять, але вираз «вбивство» більше відповідає змісту злочину.

Наступна відмінність у термінології полягає в тому, що ККУ використовує поняття «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень» для опису «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або психічного розладу» в міжнародній концепції геноциду. Виникає питання, чи є ці два поняття тотожними. Якщо аналізувати наявність загрози життю людини, то загроза існує в обох випадках. Однак інша частина формулювання містить поняття «спричинення психічного розладу», яке стосується не можливості психічного розладу, а наслідків серйозної фізичної шкоди з можливістю психічного

захворювання, що, на думку науковців, є різними поняттями [21, с. 232–233].

У розумінні міжнародного права при вчиненні геноциду вказується на заподіяння серйозних тілесних ушкоджень, а в ККУ це поняття звужене до тяжких тілесних ушкоджень. КК України уточнює поняття підбурювання до геноциду, Тобто відкриті заклики до вчинення геноциду та виготовлення з метою розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення геноциду [35].

Отже, порівнюючи міжнародне право та ККУ в питанні правової регламентації геноциду, можна зробити висновок, що вони однаково розуміють зміст цього злочину. Виникають питання щодо перспектив правового регулювання кримінальної відповідальності за геноцид, ефективного застосування закону шляхом удосконалення правової регламентації геноциду та визначення механізмів притягнення осіб, які вчинили геноцид, до кримінальної відповідальності.

РОЗДІЛ II. ВИПАДКИ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

2.1. Явище Голодомору 1932-1933 рр. в Україні

Голодомор 1932-1933 років - одна з найжахливіших подій у новітній історії українців. Інспірований тогочасним комуністичним режимом, він забрав життя мільйонів співвітчизників. Роки незалежності України ускладнили розуміння причин, перебігу та наслідків української національної катастрофи: 28 листопада 2006 року Верховна Рада України визнала Голодомор 1932-1933 років геноцидом українського народу.

Москва морила людей голодом лише за те, що вони були українцями. Вони були добрими хліборобами, розумними вченими та письменниками, зі спадковим прагненням до свободи та незалежності. Радянський комуністичний уряд України свідомо приховував жахливі факти Голодомору 1932-1933 років протягом багатьох років, щоб зберегти імідж Радянського Союзу, його комуністичної ідеології та його лідерів, водночас маніпулюючи громадськістю щодо його причин та наслідків, цензурою та посиленої брехливої пропаганди [12].

Були заборонені публікації американського юриста Рафаеля Лемкіна, особливо його ґрунтовна праця «Радянський геноцид в Україні» (1951), в якій він вперше вжив термін «геноцид» та обґрунтував його зміст і природу з юридичної точки зору. Численні праці британських та американських журналістів (наприклад, Гарета Джонса, Малкольма Маггеріджа, Вільяма Генрі Чемберліна), які відвідали територію України під час Голодомору та описали страшну правду про голод, зі зрозумілих причин не дійшли до читачів. Ця частина історії України в СРСР була заборонена навіть під час перебудови. Діаспора випустила документальні фільми «Незнаний голод» у 1983 році та «Жнива розпачу» у 1985 році; у 1986 році вийшла праця британського радянського історика Роберта Конквеста «Жнива скорботи: радянська колективізація та голодомор та інші праці були представлені світові.

Визнання Голодомору 1932-1933 років в Україні геноцидом - болісний

процес, який пройшов період важкого протистояння, оскільки тривалий час було зрозуміло, що потенційні громадяни та політики залежні від радянського синдрому. Лише після здобуття Україною незалежності стало можливим логічне та об'єктивне висвітлення причин і наслідків Голодомору. Розсекречення офіційних документів, демократизація та лібералізація українського суспільства, плюралізм думок та розпад радянської імперії стали важливими для науковців. Однак об'єктивні причини державотворення, кризові явища в економічній та соціальній сфері, складні відносини з Росією призвели до того, що питання визнання цієї трагедії геноцидом не було пріоритетним.

19 лютого 1993 року Президент України Леонід Кравчук видав указ «Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами Голодомору в Україні», який вперше засвідчив офіційну позицію держави щодо цієї події. Новаторські погляди на оцінку трагедії в той час висловили лідер Українського народного руху В. Чорновіл, українські культурні та політичні діячі І. Драч, І. Дзюба, О. Гончар, П. Мовчан, Ю. Мушкетик, Д. Павличко, Л. Павличко, Л. Танюк, зарубіжні дослідники - Роберт Конквест, Джеймс Мейс, представники українських фондів за кордоном - А. Лозинський, голова Українсько-американського конгресового комітету, О. Романів, президент Українсько-канадської О. Романів, президент Українсько-канадської конференції, та інші. Іноземні представники вимагали чіткої правової оцінки та визнання геноцидом.

Голодомор в Україні став наслідком політики колективізації, яку впровадив Сталін. Цю політику офіційно оголосили в листопаді 1929 року, і вона передбачала, що селяни повинні віддати все своє майно в колгоспи. Однак більшість людей не підтримала цієї ініціативи, і спроби добровільного залучення до колгоспів швидко перетворилися на примус.

Колективізація в Україні проходила надзвичайно важко для населення. Радянська влада встановила нереально високі норми для хлібозаготівлі, через що у селян забирали майже весь зібраний врожай. Але навіть цього було недостатньо для комуністичної партії. Влада почала звинувачувати селян у приховуванні врожаю, вважаючи це спробою навмисно зірвати план

хлібозаготівлі. Для посилення тиску Сталін відправив в Україну спеціальну хлібозаготівельну комісію, яку очолив В'ячеслав Молотов, наділений надзвичайними повноваженнями [9].

14 грудня 1932 року Йосип Сталін і В'ячеслав Молотов підписали постанову, яка стосувалася хлібозаготівель в Україні, на Північному Кавказі та в Західній області. У документі причиною невиконання планів назвали діяльність «контрреволюційних елементів», пов'язаних з українським націоналістичним рухом. Постанова закликала зосередити увагу на боротьбі з українською ідентичністю, зокрема шляхом «деукраїнізації» України. Цей документ став основою для впровадження масових репресій, спрямованих проти українського селянства. У постанові прямо зазначалося, що тих, хто продовжував противитися радянській владі, потрібно карати концтабором на термін 5–10 років або, за певних умов, розстрілом.

Історик Тарас Гунчак, описуючи Голодомор 1932–1933 років, наголошував, що катастрофічні умови, штучно створені радянською владою в українському сільському господарстві, посилені посухою, самі по собі не могли спричинити масового голоду. Навіть Сталін визнавав, що врожай зерна у 1932 році перевищив показники 1931 року. Однак голод став наслідком жорстоких квот на вилучення зерна, накладених на Україну. Вимоги були настільки завищеними, що навіть спустошені села мали доставляти мільйони тонн зерна. Коли селяни не могли виконати ці норми, Москва відправила 12 тисяч спеціальних бригад для пошуку «прихованих» харчів. Поліцейські та партійні активісти обшукували домівки, забираючи навіть останню їжу зі столу, включаючи буханки хліба [3].

Комуністи вирішили забрати у селян всю їжу. Вони приходили в села і забирали весь хліб, навіть останню крихту, через що почали помирати люди. Селяни не могли поїхати з села, щоб врятуватися, тому багато хто помер з голоду прямо на вулиці.

Італійські дипломати, які працювали в Харкові у 1932 році, побачили на власні очі, що радянська влада забирала у людей всю їжу. Через це в селах

України, Кубані та інших регіонах людям просто не було що їсти. Вони опинилися на межі виживання.

Багато людей, які пережили страшний голод 1932-1933 років, розповідали про те, що тоді відбувалося. Майже в кожній українській родині були жертви цього голоду. Одна з таких людей – бабуса Ольга Березняк. Вона жила в селі Руська Поляна на Черкащині і пам'ятає, як вони голодували. Хоча вона була ще зовсім маленькою, але досі згадує ті страшні часи.

Люди дуже страждали від голоду тієї зими. Їм нічого було їсти, тому вони навіть пекли хліб з лущиння. Кожного дня по селу їздили вози, на яких везли мертвих. Але бувало, що забирали і живих людей, бо вони були дуже слабкими і не могли показати, що вони живі. Тоді всіх разом кидали в одну велику яму.

У селі Руська Поляна був страшний голод. Люди були такі голодні, що робили страшні речі. Вони крали дітей і їли їх. Тому батькам забороняли відпускати своїх дітей одних. Багато людей померло, а багато сімей залишилися без дітей.

За радянських часів влада хотіла приховати, що в Україні був страшний голод. Коли багато людей померло з голоду, Вони казали, що нічого такого не було. Насправді, через цей голод загинули мільйони українців.

Вчений Станіслав Кульчицький підрахував, що під час Голодомору в 1932-1933 роках загинуло від 3,5 до 5 мільйонів українців. Тобто, точної цифри немає, але ми знаємо, що загинули мільйони людей. І досі вчені сперечаються про те, скільки саме людей померло від голоду в ті роки.

Багато істориків досліджували, скільки людей загинуло під час страшного голоду 1932-1933 років. Один із таких істориків, Михайло Івницький, вважає, що померло близько 7-8 мільйонів людей. Інші вчені називають трохи інші цифри – від 5,2 до 8,8 мільйонів. Тобто, точної кількості сказати не можна, але ясно одне – втрати масштабні.

В Україні люди пам'ятають про страшні часи голодомору. На згадку про тих, хто помер з голоду, в багатьох місцях поставили пам'ятники. Ми маємо шанувати пам'ять загиблих і ніколи не забувати про цей злочин.

2.2. Війна РФ проти України як геноцид українського народу

Росія почала війну проти України ще у 2014 році, захопивши Крим і розв'язавши війну на Донбасі. А у 2022 році розпочалось повномасштабне вторгнення. Російські солдати вчиняють страшні злочини проти українців, як от у Бучі, Ірпені та інших містах. Багато країн світу вважають, що це геноцид.

14 квітня 2022 року український парламент офіційно заявив, що Росія вчиняє геноцид проти українського народу. Це означає, що Росія хоче знищити українців як народ. Таке рішення було прийнято не просто так, а на основі багатьох доказів злочинів, які росіяни вчиняють в Україні. Це важливо, бо тепер світ має зрозуміти, що відбувається в Україні, і допомогти нам зупинити цю війну.

Російське політичне керівництво неодноразово заперечувало право українців на самовизначення, що є одним із проявів геноциду. Це підтверджується початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, метою якого є знищення України як незалежної держави.

Російська агресія спрямована на знищення української ідентичності. Вони хочуть, щоб ми відмовилися від своєї мови, культури та історії. Це геноцид – злочин проти всього українського народу.

Серед усіх ознак геноциду, найскладнішою для доказування є намір знищити захищену групу повністю або частково. Такий намір може бути виражений у прямих і відкритих висловлюваннях злочинців, але нерідко він прихований у риториці та ідеології, які розробляють і поширюють винуватці. Крім того, про наявність геноцидального наміру можна судити, аналізуючи загальний контекст і характер вчинених дій.

З огляду на це, у цьому розділі досліджено повномасштабну агресію Росії проти України, яка супроводжується мовою дегуманізації та демонізації українців. Доведено, що так звана «денацифікація» є лише прикриттям для знищення української нації, що включає систематичне руйнування її культурної спадщини.

Путін і його поплічники використовують слова, щоб приховати свої

справжні цілі. Вони говорять про "історичну єдність", але насправді хочуть знищити Україну як незалежну державу. Їхня риторика – це не просто слова, а зброя, яка використовується для того, щоб виправдати війну і геноцид.

Путін висловив низку заяв, які на перший погляд можуть не здаватися пов'язаними з геноцидальним характером російської агресії проти України. Проте глибший аналіз цих тверджень виявляє наявність геноцидального наміру. Для кращого розуміння, особливо західним читачам, важливо розшифрувати їхній зміст і логіку. Особливу увагу заслуговують такі заяви:

1. Путін стверджує, що українці й росіяни – це «єдиний народ», а українська територія нібито є історичною частиною Росії. Цей вислів фактично заперечує існування окремої української нації.

2. За словами Путіна, Україна виникла лише у 1922 році під час створення СРСР. Це заперечує історичну тяглість української державності до радянського періоду.

3. Путін називає право виходу зі складу СРСР, закріплене в Декларації 1922 року, «утопічною фантазією» та «помилкою», зробленою більшовиками.

4. Путін дорікає Україні за декомунізацію, зокрема знесення пам'ятників Леніну, і називає це проявом «невдячності» за те, що Україна зберегла національний статус у складі СРСР.

5. Путін погрожує Україні, заявляючи, що якщо країна хоче декомунізації, то слід «піти до кінця» й відмовитися від територій, які, на його думку, їй «подарував Ленін».

6. Путін згадує про жорстку централізацію за часів Сталіна, під час якої були організовані Голодомор і депортації, що мали на меті утвердження контролю над націями.

7. Путін вважає, що націоналізм став причиною розвалу СРСР і називає право націй на самовизначення «руйнівною фантазією».

8. Без доказів Путін заявляє, що Україна є осередком «крайнього націоналізму», який перетворився на агресивну русофобію та неонацизм, нібито підтримуваний НАТО.

9. Він проголосив «денацифікацію і демілітаризацію» України як офіційну причину розпочатої війни.

Ці заяви відображають ідеологічну основу агресії, що супроводжується мовою дегуманізації та запереченням права українського народу на існування. Вони підживлюють наративи, спрямовані на знищення української національної ідентичності.

Такі погляди стали основою політики, спрямованої на повернення контролю над Україною, що, на думку Путіна, вимагає проведення «денацифікації». Це поняття, використане як виправдання повномасштабної війни проти України, є свідченням наміру знищити українську національну ідентичність, що може розглядатися як доказ геноцидальних намірів керівництва Росії.

Російська влада ніколи не визнавала українців самостійною нацією, наполягаючи на тому, що вони є лише частиною російського народу, яка користується іншим діалектом. Прагнення України до незалежності Росія завжди сприймала як загрозу цілісності імперії, зокрема Радянського Союзу.

Оскільки український національний рух відіграв ключову роль у розпаді СРСР, Кремль послідовно намагався його дискредитувати. Для цього створювався образ руху як нацистського, що мало на меті спотворити його суть і налаштувати проти нього суспільну думку.

Навіть після того, як весь світ побачив звірства російської армії в Бучі, російська влада продовжує закликати до насильства. У одній із державних газет було опубліковано статтю, де говориться про те, що українців потрібно карати за те, що ми хочемо бути незалежними. Це доказ того, що РФ не планує зупинитися.

У виступах Путіна чітко простежується його стратегічна мета — повне підкорення України та повернення її під контроль Росії. У перспективі він прагне «виправити помилку Леніна», позбавивши Україну будь-яких ознак державності. Подібно до того, як Сталін реалізовував цю ідею у першій половині XX століття, Путін вдається до методів, які він назвав

«денацифікацією».

Згідно з Політикою Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, посягання на культурну спадщину відіграють важливу роль у встановленні геноцидальних намірів. У документі зазначено, що такі дії можуть включати напади на об'єкти, які мають культурну цінність для певних груп населення. Особливо це стосується випадків, коли ці напади супроводжуються іншими злочинами, спрямованими проти цих груп.

Перші місяці повномасштабної російської агресії проти України ознаменувалися одночасним здійсненням двох форм культурного геноциду. На тимчасово окупованих територіях Луганської, Донецької, Чернігівської та Сумської областей з бібліотек вилучали українську історичну та художню літературу, що не відповідала кремлівському погляду на те, якою повинна бути Україна. Повідомлялося, що «російська військова поліція» має спеціальний список осіб, книги про яких потрібно терміново конфіскувати або знищити. До цього переліку входять, зокрема, Іван Мазепа, Симон Петлюра, Степан Бандера, Роман Шухевич і В'ячеслав Чорновіл.

23 січня 2023 року ЮНЕСКО повідомила, що було повністю або частково зруйновано 236 культурних об'єктів, включаючи 105 релігійних споруд, 83 історичні будівлі, 18 музеїв, 19 пам'яток історії та 11 бібліотек. Цей список не є остаточним, оскільки деякі дані ще потребують уточнення. Міністерство культури України повідомило, що на 26 січня 2023 року зазнали пошкоджень 553 культурних об'єкти. Багато з них, наприклад, Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди, Свято-Успенська Святогірська лавра, Меморіал жертв тоталітаризму та старовинні будівлі Чернігова, були обстріляні без видимих причин для військової операції.

РФ здійснює знищення української нації через акти, що прямо вказані в Конвенції як геноцид, зокрема: вбивства та завдання серйозної фізичної або психічної шкоди (підпункт 5.А); створення умов, спрямованих на повне або часткове фізичне знищення групи (підпункт 5.В); насильницьке переміщення українських дітей до Росії чи на окуповані території (підпункт 5.С). Вчинення

таких дій є доказом наявності об'єктивних ознак геноциду.

Дії, що складають геноцид, не обмежуються лише фізичним знищенням членів захищеної групи, як от вбивствами. До актів геноциду можуть відноситися також завдання серйозної тілесної чи психічної шкоди, зокрема через катування, зґвалтування, сексуальне насильство, примусове переміщення, насильницьке зникнення, жорстоке ставлення та створення нелюдських умов утримання. Міжнародний кримінальний суд підтверджує, що геноцид може включати такі злочини, як катування, зґвалтування, сексуальне насильство або інші форми нелюдського та принижуючого поводження.

У травні 2022 року з'явилася інформація, що в Бучанському районі було виявлено більше ніж тисячу тіл убитих мирних жителів. За повідомленнями поліції, 650 цивільних осіб були страчені внаслідок розстрілів. На багатьох трупах виявлено ознаки катувань. У Бучі знайшли тіла, у яких були зігнуті коліна, опущені голови та зв'язані за спиною руки, що є явними ознаками страти.

Окрім вбивств і страт, у 17 населених пунктах Київської та Чернігівської областей були зафіксовані катування, насильницькі зникнення та принижуюче ставлення до людей. Російські військові також тримали цивільних у переповнених приміщеннях без води, їжі та доступу до основних умов життя. Численні випадки катувань зафіксовані в окупованих південних регіонах України. Методи катувань включали побиття, застосування електрошокера, погрози та імітацію страти. Після звільнення Харківської області виявлено численні катівні.

Іншим напрямком діяльності Російської Федерації, орієнтованим на поступове знищення української нації, є руйнування її економічної спроможності та безпеки. Це виявляється через знищення критично важливих інфраструктурних об'єктів та блокування нормальної роботи різних господарських об'єктів. Зафіксовано численні випадки пошкодження зерносховищ і ферм на окупованих територіях, а також у зонах активних бойових дій та на територіях, контрольованих українським урядом. Російські

війська застосовують запалювальну зброю для знищення сільськогосподарських угідь.

У 2022 році посівна кампанія була серйозно ускладнена: працівники змушені були працювати під обстрілами, а багато полів і ділянок були заміновані. Росія також активно руйнувала енергетичну інфраструктуру, зокрема електричні мережі та паливно-газові об'єкти. Атаки на нафтопереробні заводи та нафтосховища по всій Україні, навіть у віддалених регіонах, призвели до дефіциту пального, що створило загрозу для збору врожаю.

Блокування Росією морських шляхів заблокувало експорт українських товарів, таких як зерно, сталь і олія. Окрім того, Росія краде українські продукти для власної вигоди. Ці дії суттєво підривають економіку України, обмежують доступ до ринків і заважають розвитку морської торгівлі.

Обстріли великих міст і руйнування енергетичної інфраструктури, починаючи з жовтня 2022 року, позбавили людей не лише електроенергії, а й води, опалення та каналізації, що змусило частину населення опинитись на межі виживання.

Росія спричинила значну екологічну загрозу через постійні обстріли, ракетні удари, мінування та руйнування заповідних територій у зонах бойових дій, що вже серйозно пошкодило навколишнє середовище. Ці наслідки, ймовірно, будуть довготривалими.

Також, РФ здійснювала насильницьке переміщення українських дітей на територію РФ, що, як відомо, є ознакою геноциду. У червні 2022 року вони самі підтвердили, що понад 300 000 українських дітей було переміщено до різних регіонів Російської Федерації.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року шокувало світ. Багато людей досі не розуміють причин руйнівного нападу Росії на Україну та її народ. Прийнята 14 квітня 2022 року заява Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», мала на меті привернути увагу міжнародної спільноти до геноцидних намірів Росії розв'язати війну проти України.

Отже, розуміння російської риторики, яка супроводжує вбивства, катування, переслідування українців і знищення інфраструктури, свідчить про геноцидальний характер російської агресії. Факти підтверджують, що дії РФ під час вторгнення спрямовані на знищення української нації, що є актом геноциду.

РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ ГЕНОЦИДУ

3.1. Проблеми удосконалення міжнародно-правових засобів боротьби з актами геноциду, його запобігання та покарання

Проблеми удосконалення міжнародно-правових засобів боротьби з актами геноциду є надзвичайно актуальними з огляду на сучасні виклики, з якими стикається міжнародна спільнота у сфері міжнародного права. Нижче наведено деякі з основних проблем:

1. Визначення геноциду в Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього є вузьким і не обов'язково охоплює сучасні форми колективного насильства.
2. Визначення «групи», в якій вчиняється злочин, залишається неоднозначним.
3. Встановлення конкретного наміру знищити групи є одним з найскладніших завдань у процесі розслідування.
4. Міжнародні трибунали часто стикаються з політичним тиском, що може вплинути на незалежність їхніх рішень.
5. МКС стикається з проблемою відсутності універсальної юрисдикції, оскільки не всі держави є його учасниками.
6. Обмеженість міжнародних трибуналів.
7. У національному законодавстві бракує єдиних стандартів переслідування актів геноциду.
8. Деякі країни використовують злочин геноциду як засіб політичного тиску.

Притягнення до відповідальності за геноцид є ключовим завданням міжнародного права. Генеральна Асамблея ООН підкреслює, що цей злочин суперечить фундаментальним принципам цивілізованого суспільства та має каратися незалежно від статусу винуватців—чи це приватні особи, державні посадовці або високопосадові діячі. Мотиви скоєння злочину, зокрема

релігійні, расові чи політичні, не можуть бути виправданням для уникнення відповідальності.

Державам рекомендується запровадити відповідні правові механізми для запобігання геноциду та покарання винних. Також наголошується на необхідності міжнародної співпраці у боротьбі з цим злочином, зокрема через координацію зусиль між країнами. У зв'язку з цим Економічна та Соціальна Рада отримала доручення детально дослідити це питання та розробити проект конвенції щодо боротьби з геноцидом, яка буде представлена на наступному засіданні Генеральної Асамблеї.

Конвенція «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» чітко визначає обов'язок держав запобігати геноциду та карати за нього, тим самим розділяючи вплив держави на дві сфери. Одна з них стосується концепції запобігання геноциду, а інша - покарання за геноцид. На жаль, кількість злочинів геноциду продовжує зростати, що свідчить про недосконалість конвенцій, міжнародно-правових норм та національного законодавства, які регулюють кримінальну відповідальність за геноцид.

Неспроможність Конвенції запобігти геноциду пояснюється складним комплексом чинників, у тому числі політичних. Від самого початку правового регулювання було важко ефективно закріпити запобігання геноциду. Під час холодної війни права людини визначалися на задньому плані нейтральною політикою, а з 1970 року геноцид почали відкрито здійснювати.

Що стосується зобов'язання ООН брати участь у запобіганні геноциду, то тут виникає протиріччя, оскільки міжнародне право від самого початку передбачає здійснення юрисдикції держави.

Перше питання виникає щодо необхідності втручання у здійснення державної юрисдикції над злочином геноциду. Безумовно, необхідність втручання міжнародних організацій та застосування міжнародного кримінального права є необхідною, що пояснюється ключовими елементами міжнародного співробітництва з метою запобігання, припинення та покарання геноциду. Міжнародне співробітництво необхідне для виявлення,

документування та збереження доказів геноциду, проведення слідчих дій, забезпечення захисту жертв та свідків геноциду, проведення консультацій та надання допомоги.

З положень Конвенції можна зробити висновок, що Конвенція не тільки визнає, але й чітко передбачає обов'язок держав звертатися за допомогою у випадку вчинення геноциду. Відомі випадки відмови у праві на втручання в державах, де відбувається геноцид, можуть свідчити про порушення прав людини в таких державах.

Міжнародний суд справедливості пояснив поняття обов'язку держави запобігати вчиненню злочину геноциду: «держава застосовує усі доступні засоби, щоб запобігти вчиненню геноциду, наскільки це можливо. Відповідальність не є неминучим наслідком недосягнення державою цієї мети, а настає у разі, коли вона явно не вживає заходів у межах своєї влади, щоб запобігти геноциду, які могли б відвернути його. У цьому контексті має значення можливість ефективного впливу на дії особи, яка має намір вчинити або вчиняє, геноцид, що визначається, наприклад, географічною відстанню та політичними відносинами між країнами» [10, с. 139–140].

Зобов'язання запобігати геноциду та карати за нього впливає з необхідності уникати вчинення цього злочину. Невикористання державою засобів запобігання геноциду, таких як співпраця з національними та міжнародними судовими органами, тягне за собою відповідальність держави за невиконання своїх зобов'язань за Конвенцією. У разі вчинення геноциду, незважаючи на те, що держава, національні судові органи та міжнародні судові органи використали всі можливі засоби для запобігання геноциду, необхідно вжити необхідних заходів для покарання осіб, винних у вчиненні геноциду, а для ефективності покарання національні судові органи та міжнародні судові органи повинні співпрацювати.

Запобігання злочинам представляє моральні та правові цінності суспільства, вимагає значних матеріальних вкладень з боку держави та передбачає діяльність багатьох суб'єктів, включаючи правоохоронні органи, використання наукових досліджень та взаємодію з громадськими

організаціями.

Запобігання злочину геноциду вимагає не лише зусиль однієї держави, але й можливих заходів міжнародної співпраці держав, особливо у воєнний час, оскільки геноцид становить серйозну загрозу, але навіть при належному застосуванні заходів запобігання геноциду, цей злочин вчиняється в різних державах.

Понад двадцять років назад, у 2004 р. колишній Генеральний Секретар ООН Кофі Анан висловив пропозицію запобігання геноциду за допомогою таких дій:

- 1) запобігання збройним конфліктам;
- 2) при наявності збройного конфлікту максимально захистити цивільне населення;
- 3) використовувати правосуддя, національне та міжнародне, що дозволить уникнути безкарності за вчинені злочини;
- 4) збирання відомостей про попередження геноциду;
- 5) вирішення питань з приводу військового втручання [14, с. 331].

Пропозиція зосереджена на запобіганні та припиненні збройних конфліктів і захисті цивільного населення під час війни, оскільки загроза геноциду зростає.

Поряд із запобіганням геноциду передбачено також обов'язок держав карати винних у вчиненні цього злочину. З цією метою було вдосконалено кримінальне процесуальне законодавство щодо співпраці з Міжнародним кримінальним судом. Під час війни ми зіткнулися з низкою міжнародних злочинів, у тому числі геноцидом, і необхідність зміни підходів до розслідування кримінальних справ стала очевидною. З метою підвищення ефективності міжнародних кримінальних розслідувань удосконалюється кримінальне процесуальне законодавство.

В 2022 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», яким доповнений Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [20].

Зміни до КПК дозволяють передавати кримінальні провадження, які розслідуються правоохоронними органами, до Міжнародного кримінального суду (ст. 620 КПК).

Вживаються заходи в рамках національного та міжнародного права для покарання винних у геноциді. 2 березня 2022 року МКС розпочав розслідування злочинів, скоєних під час російського вторгнення в Україну з листопада 2013 року. 23 березня 2023 року Генеральний прокурор України та Секретар Міжнародного кримінального суду підписали в Гаазі угоду про відкриття офісу МКС в Україні.

Отже, згідно з міжнародним правом, держави зобов'язані запобігати геноциду і карати за нього. З цих понять випливають сфери діяльності, які повинні бути зарезервовані для запобігання геноциду та покарання за нього. Якщо геноцид вчиняється у воєнний час, можливість запобігання та покарання за цей злочин значно погіршується, але зростає потреба у боротьбі зі злочином геноциду та притягненні винних до відповідальності.

3.2. Особливості юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину геноциду

Міжнародний кримінальний суд, заснований у 1998 році для розслідування та притягнення до відповідальності осіб, обвинувачених у геноциді, воєнних злочинах і злочинах проти людяності, є постійно діючим міжнародним трибуналом. Його формування та організація тривали близько трьох років. Суд розпочав свою діяльність у липні 2002 року, після того як Римський статут був ратифікований 60 країнами.

Міжнародний кримінальний суд заснований на основі міжнародного договору – Римського статуту, який уповноважує його розглядати такі категорії міжнародних злочинів:

- геноцид – навмисне знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи;
- злочини проти людяності – масштабні акти переслідування мирного населення;
- воєнні злочини – порушення норм та звичаїв ведення війни, включно з неналежним поведінням із військовополоненими чи застосуванням заборонених видів зброї;
- злочини агресії – планування або здійснення акту агресії особами, які контролюють збройні сили, що порушує Статут ООН.

Римський статут, основоположний документ міжнародного права, був ухвалений на дипломатичній конференції в Римі 17 липня 1998 року та набув чинності 1 липня 2002 року. Цей статут став юридичною основою для створення Міжнародного кримінального суду, головною метою якого є переслідування найбільш серйозних злочинів, що загрожують міжнародному правопорядку. Станом на вересень 2019 року Статут підписали 155 держав, із яких 122 його ратифікували.

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, проте досі його не ратифікувала. Ратифікація Статуту відкриє шлях до поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) на територію України, що дозволить розпочати розслідування злочинів, скоєних у нашій державі. На сьогодні це єдиний механізм міжнародного рівня, який дає змогу притягнути до відповідальності Володимира Путіна та керівників так званих «ЛНР» і «ДНР» за злочини, вчинені на Донбасі.

Україна зобов'язана ратифікувати Римський статут відповідно до статей 8 і 24 Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Для цього необхідно адаптувати національне законодавство, зокрема Кримінальний кодекс, до вимог Статуту. 20 травня 2021 року Верховна Рада ухвалила відповідний закон №

2689, однак він досі не підписаний Президентом і, відповідно, не набрав чинності.

Римський статут можна розглядати як продовження або доповнення до Конвенції про запобігання злочину геноциду. Це підтверджується тим, що стаття 6 Конвенції про геноцид закладає основу для механізму, який сприяє розширенню юрисдикції Міжнародного кримінального суду на громадян держав, що не є учасниками Римського статуту. Таким чином, Римський статут не лише розвиває і конкретизує положення Конвенції, а й забезпечує додаткові юридичні інструменти для ефективного переслідування злочинів геноциду на міжнародному рівні.

Хоча Римський статут прямо не зазначає всі можливі ситуації поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), на практиці існують три основні випадки, коли Суд може здійснювати свої повноваження:

1. Злочин скоєно на території держави, яка визнала юрисдикцію МКС, у цьому випадку місце вчинення злочину визначає право Суду розглядати справу.
2. Злочин скоєно на території держави, яка не визнала юрисдикцію МКС, але злочинець є громадянином держави, яка визнала юрисдикцію МКС, тут важливу роль відіграє громадянство обвинуваченого.
3. Злочин скоєно на території держави, яка визнала юрисдикцію МКС, але обвинувачений є громадянином держави, яка не визнала юрисдикцію МКС, у цьому випадку місце вчинення злочину знову стає визначальним фактором для юрисдикції Суду.

Питання територіальної юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) викликає значні суперечки в міжнародному середовищі. Одним із найгостріших критиків виступають представники США, які висловили ключові заперечення щодо таких правил юрисдикції. Однак, варто зазначити, що більшість аргументів США стосувались переважно воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Ситуація із злочином геноциду має певні особливості. Стаття 6 Конвенції про запобігання злочину геноциду передбачає обов'язок усіх держав-учасниць співпрацювати з країною, на території якої було вчинено злочин, у процесі судового переслідування винних. Це положення означає, що навіть якщо держава є учасницею Конвенції, але не є стороною Римського статуту, вона все одно зобов'язана виконувати свої зобов'язання згідно з Конвенцією.

У цьому контексті співпраця може проявлятися в взаємодії з міжнародним трибуналом, якому держава, на території якої було скоєно злочин, вирішила передати свої повноваження. Таким чином, Конвенція про геноцид формує додатковий юридичний механізм, який підсилює можливість судового переслідування навіть у разі обмеженої участі держав у Римському статуті.

Ці положення демонструють гнучкість юрисдикційних механізмів МКС, що дозволяють переслідувати міжнародні злочини навіть у складних правових ситуаціях.

Під час Римської дипломатичної конференції, присвяченої обговоренню юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), учасники одностайно підтримали пропозицію Кореї щодо використання чотирьох критеріїв територіальної юрисдикції. Це передбачає можливість здійснення юрисдикції у випадках, коли:

1. злочин вчинено на території держави-сторони Римського статуту;
2. злочин вчинено громадянином держави-сторони;
3. злочин скоєно проти громадянина держави-сторони;
4. злочинець перебуває на території держави-сторони.

Варто наголосити, що ці умови застосовуються насамперед до злочинів геноциду. Показово, що навіть делегація США, попри загальні заперечення проти багатьох аспектів юрисдикції МКС, висловила готовність визнати автоматичну юрисдикцію Суду у справах, пов'язаних зі злочинами геноциду.

У науковій літературі багато дослідників підкреслюють, що МКС має право здійснювати юрисдикцію над громадянами держав, які не є підписантами

Римського статуту. Це особливість юрисдикційного механізму Суду, який дозволяє забезпечувати міжнародне правосуддя навіть у випадках обмеженої участі держав у його юридичній структурі.

З практичної точки зору важливо розрізняти правовий режим *ad hoc* трибуналів і Міжнародного кримінального суду (МКС). Основна різниця полягає в джерелі їхніх повноважень. Для *ad hoc* трибуналів ці повноваження походять від Ради Безпеки ООН. Відповідно до статті 103 Статуту ООН, «у випадку конфлікту між зобов'язаннями членів ООН за Статутом і зобов'язаннями за іншими міжнародними договорами, перевагу мають зобов'язання за Статутом».

На відміну від цього, зобов'язання співпрацювати з МКС є договірними й впливають виключно з Римського статуту. Це означає, що держави зобов'язані дотримуватися положень Статуту лише у випадку його ратифікації. Таким чином, юрисдикція та співпраця з МКС залежать від добровільного визнання його повноважень державами, що підписали та ратифікували Римський статут [30].

У статті 98(1) Статуту передбачено, що «Суд не повинен звертатися із запитом відносно передачі або допомоги, якщо це вимагатиме від держави, до якої звернено запит, діяти всупереч її міжнародно правовим зобов'язанням щодо державного або дипломатичного імунітету особи чи майна третьої держави, якщо лише Суд спершу не заручиться співпрацею цієї третьої держави щодо відмови від імунітету» [29].

Отже, у випадках, коли існує юрисдикція Міжнародного кримінального суду та відповідні повноваження, держави-сторони Римського статуту не зобов'язані автоматично виконувати запити Суду. Це означає, що хоча МКС має юрисдикцію над державами, які є його сторонами, відсутній обов'язок цих держав виконувати запити Суду безпосередньо, оскільки виконання запитів є питанням договірного характеру, що впливає з конкретних умов і зобов'язань, зазначених у Римському статуті.

ВИСНОВКИ

Поява терміну «геноцид» пов'язана з розвитком соціальної, культурної, цивілізаційної, політико-правової свідомості гуманітарних цінностей людства. Видатний юрист Гуго Гроцій називав певні дії «правилами війни», проте вони не регулювали знищення цивільного населення. Лише у XX столітті питання про право людини на життя набуло важливого значення, що призвело до появи сучасного розуміння геноциду.

У 1944 році польський юрист Рафаель Лемкін у книзі «Панування Осі в окупованій Європі» вперше використав термін «геноцид» для опису дій нацистів. Лемкін визначив геноцид як «скоординовані дії для знищення національних груп, а також їхніх політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національної свідомості, релігії та економічних засад існування». Завдяки його зусиллям у 1948 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Конвенцію «Про запобігання і покарання злочину геноциду», що заклала правові основи міжнародної боротьби з цим явищем.

Конвенція ООН 1948 року трактує геноцид як дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу. До таких дій відносяться вбивства, заподіяння серйозних тілесних ушкоджень, створення нестерпних життєвих умов, заходи, спрямовані на запобігання дітонародженню, та насильницька передача дітей іншій групі.

Одним із найстрашніших проявів геноциду в історії України є Голодомор 1932–1933 років. Він був організований радянським режимом шляхом штучного створення голоду, що призвело до масової загибелі українців. Український парламент у 2006 році визнав Голодомор актом геноциду, а історичні документи підтверджують, що комуністична влада цілеспрямовано конфісковувала харчові запаси у селян, позбавляючи їх можливості вижити.

Росія також продовжує політику геноциду щодо України у XXI столітті. Під час повномасштабного вторгнення у 2022 році російські війська вчиняли масові вбивства мирного населення, депортації, катування, руйнування

житлової та критичної інфраструктури. У квітні 2022 року Верховна Рада України офіційно визнала дії РФ геноцидом українського народу.

Особливою формою знищення української ідентичності є насильницьке переміщення українських дітей до РФ. Російська влада систематично депортує дітей на територію РФ або до тимчасово окупованих регіонів, що є одним із прямих доказів геноцидальних дій відповідно до Конвенції ООН.

Сучасна міжнародна правова система містить значні недоліки у запобіганні геноциду. Однією з основних проблем є складність доведення наміру знищити захищену групу. Міжнародні трибунали часто стикаються з політичним тиском, що ускладнює винесення вироків. Крім того, юрисдикція Міжнародного кримінального суду не поширюється на всі країни, що дозволяє деяким державам уникати відповідальності за злочини геноциду.

Україна продовжує боротися за міжнародне визнання дій РФ як геноциду. Докази масових злочинів, таких як вбивства мирного населення, катування, насильницькі депортації та руйнування культурної спадщини, надаються міжнародним судам. Залучення міжнародних організацій та розширення правових механізмів переслідування винних є критично важливим для забезпечення справедливості та недопущення подібних злочинів у майбутньому.

Таким чином, боротьба з геноцидом потребує удосконалення міжнародного кримінального права, посилення санкцій проти держав, що його здійснюють, та активної співпраці міжнародної спільноти у притягненні винних до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Elements of Crimes. Published by the International Criminal Court. The Hague (The Netherlands) : International Criminal Court. 2013. 50 p. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/ElementsOfCrimesEng.pdf> (дата звернення: 20.01.2025)
2. Hugo Grotius. On the Law of War and Peace. Library of Alexandria. 2009. 254p. https://www.files.ethz.ch/isn/125492/5004_Law%20of%20War%20and%20Peace.pdf (дата звернення: 20.01.2025)
3. Hunzack T. The Famine of 1932-1933: Genocide by Other Means. Famine in Ukraine 1932-1933: Genocide by Other Means : монографія. New York, 2007. Р. 13-19. <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/5939-hunzack-t-serbyn-r-famine-in-ukraine-1932-1933-genocide-by-other-means/> (дата звернення: 20.01.2025)
4. Lemkin R. Axis rule in occupied Europe. Washington. 1944. 722 p. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015005077436&seq=5> (дата звернення: 20.01.2025)
5. Азаров Д.С., Венгер В.М., Коваль Д.О., Нуріджанян Г.С. Війна Росії проти України як геноцид українського народу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2023. №11. С. 14-39. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f2a38c3-a7a3-49d6-9ea2-5eca95cf4a75/content> (дата звернення: 20.01.2025)
6. Андрухів О.І. Історія становлення злочину геноциду. *Trends in the development of science and teaching method*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Софія, Болгарія, 22-24 квіт. 2024 р. Івано-Франківськ: ЗВО «Університет Короля Данила», 2024. С. 122-124. <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/04/TRENDS-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-AND-TEACHING-METHODS.pdf#page=123> (дата звернення: 20.01.2025)
7. Антонович М.М. Проблема визначення злочину геноциду в міжнародному праві та його застосування до Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. *Наукові записки. Юридичні науки*. 2008. №77. С. 61-65. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6328> (дата звернення: 20.01.2025)

8. Антонович М.М. Проблеми ефективності Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього: матеріали міжнар. наук.практ. конф., м. Київ. 29 берез. 2013 р. Київ: Київський авіаційний університет, 2013. С. 12-18. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4224> (дата звернення: 20.01.2025)
9. Бойко О. Д. Історія України : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 688 с. https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Boiko_2006_686.pdf (дата звернення: 20.01.2025)
10. Горбатюк А.В. Питання відповідальності держави за злочин геноциду у практиці Міжнародного суду справедливості. *Наукові записки НаУКМА*. 2012. №129. С. 137-140. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40c5db21-410e-4a09-b051-5b9e8408f89c/content> (дата звернення: 20.01.2025)
11. Градецька Н.М. Визначення злочину геноциду в міжнародному праві. *Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах*: матеріали Всеукр. наук.практ. конф., м. Київ, 27 жовт. 2023 р. Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2023. С. 49-51. <https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/02/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%B9-%D0%9D%D0%9F%D0%9A-%D0%A4%D0%A1%D0%91%D0%94-%D0%9D%D0%93%D0%A3-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf#page=49> (дата звернення: 20.01.2025)
12. Двірна К.П. Голодомор-геноцид 1932-1933 рр. в Україні: еволюція визнання та російсько-українське протистояння. *Вісник аграрної історії*. 2024. №47-48. С. 277-292. https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/46427/Dvirna_277_292.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.01.2025)

13. Діхтяренко Р.Е. Погляди іноземців на Голодомор в Україні 1932-1933 років: квал. робота магістра: 01.03.2021. Запоріжжя, 2021. 76 с. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/5146/1/%d0%94%d1%96%d1%85%d1%82%d1%8f%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%bc%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0.pdf (дата звернення: 20.01.2025)

14. Замрига А.В., Падалка М.А. Щодо питання міжнародного співробітництва у протидії геноциду (на прикладі вчинених злочинів РФ проти Українського народу). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. №79. С. 327-331. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/53-1.pdf> (дата звернення: 20.01.2025)

15. Івчук Ю.Ю. Поняття «геноциду» як міжнародного злочину та особливості притягнення до відповідальності у світлі збройної агресії Російської Федерації проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 685–687.

16. Киридон А. Іваненко А. Російсько-українська війна: енциклопедичний глосарій. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». 2024. 352 с. <https://vue.gov.ua/images/8/86/Rosiysko-ukrainska-viyna.-Entsyklopedychnyy-hlosariy.-2024.pdf> (дата звернення: 20.01.2025)

17. Козленко П.Ю. Екзистенції геноциду як соціокультурного явища. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2024. №1. С. 95-101. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/19962/1/15.pdf> (дата звернення: 20.01.2025)

18. Кравчук І.І., Заклюка А.І. Сутність геноциду відповідно до чинного міжнародного та національного законодавства України. *Modern Trends in the Development of Scientific Space*: матеріали міжнар. наук.практ. конф., м. Дрезден, Німеччина, 14-16 лют. 2024 р. Житомир: Поліський національний університет, 2024. С. 125-128. <https://isu-conference.com/wp->

[content/uploads/2024/02/Modern trends in the development of scientific space Feb 14 16 2024.pdf#page=126](content/uploads/2024/02/Modern_trends_in_the_development_of_scientific_space_Feb_14_16_2024.pdf#page=126) (дата звернення: 20.01.2025)

19. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001, № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.01.2025)

20. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9-10, №11-12, №13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.01.2025)

21. Лапкін А.В. Проблеми кваліфікації злочину геноциду. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. 2022. С. 231-236. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96_%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2022.pdf (дата звернення: 20.01.2025)

22. Леган І.М. Геноцид як злочин проти безпеки людства відповідно до міжнародного кримінального права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. №1. С. 89-91. http://pjv.nuoua.od.ua/v1_2023/18.pdf (дата звернення: 20.01.2025)

23. Марочко В.І. Голодомор-геноцид 1932-1933 років в Україні: політичний дискурс. *Історична пам'ять*. 2014. №30-31. С. 53-62. [Ір 2014 30-31 8.pdf](#) (дата звернення: 20.01.2025)

24. Панишко Г. Міжнародно-правові питання запобігання та покарання за злочин геноциду. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. №29. С. 71-75. <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/473/407> (дата звернення: 20.01.2025)

25. Пиріг Р.Я. Голодомор 1932-1933 років: документи і матеріали. Київ: Києво-Могилянська академія., 2007. 1160 с. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001316 (дата звернення: 20.01.2025)

26. Предместніков О. Г., Ярмолюк О.Ю. Міжнародний кримінальний суд та його внесок у боротьбу зі злочинами проти людяності. *Law and international law*. 2023. №154. С. 226-232. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3333/3366> (дата звернення: 20.01.2025)

27. Про запобігання і покарання злочинів геноциду і покарання за нього: Конвенція ООН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48K03U> (дата звернення: 20.01.2025)

28. Ребриш Р.І. Геноцид як злочин проти безпеки людства за міжнародним кримінальним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №41. С. 127-129. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39622/1/%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%9E%D0%A6%D0%98%D0%94%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A2%D0%98%20%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%98.pdf> (дата звернення: 20.01.2025)

29. Римський Статут Міжнародного кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 20.01.2025)

30. Статут ООН. URL: <https://www.un.org/en/departments-of-global-communications/worldwide/united-nations-information-centres> (дата звернення: 20.01.2025)

31. Хаустова М.Г., Федоровська М.А. Сутність поняття злочину геноциду в міжнародному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №1. С. 73-76. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35769/1/%d0%a1%d0%a3%d0%a2%>

[d0%9d%d0%86%d0%a1%d0%a2%d0%ac%20%d0%9f%d0%9e%d0%9d%d0%af%d0%a2%d0%a2%d0%af%20%d0%97%d0%9b%d0%9e%d0%a7%d0%98%d0%9d%d0%a3.pdf](#) (дата звернення: 20.01.2025)

32. Чистякова К.В. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид українського народу. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали наук. інтернет-конф., м. Тернопіль, 11-12 трав. 2023 р. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. 2023. С. 80-85. https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1693299680.pdf#page=80 (дата звернення: 20.01.2025)

33. Шипко С. О. Особливості юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину геноциду. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2023. 6 с. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b316dfcd-cbf2-4457-af54-09476143bf2f/content> (дата звернення: 20.01.2025)

34. Яворська В. Запобігання злочину геноциду. *Експерт: парадигми юридичних наук*. 2024. №3. С. 50-56. <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/4482/4790> (дата звернення: 20.01.2025)

35. Яворська В.Г. Визначення геноциду в міжнародному кримінальному праві та кримінальному кодексі України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2024. №2. С. 66-75. <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/4417/4727> (дата звернення: 20.01.2025)